

Sodobni slovenski esej

Teja Močnik

Za koga jočejo predsedniki: o intimi človečnosti

Kako naravno se zdi izreči: človečnost. Mnogo samoumevnosti je v tem in mnogo neosnovane legitimnosti, ki se je izcimila skozi čas in ki še nedolgo nazaj sploh ni bila tako sama po sebi razumljiva. Bila je beseda, ki jo je bilo treba šele povsebiti, okrog njenega pomena se je bilo treba šele pogovoriti, sprejeti konsenz, ki jo bo lahko ustoličil v družbeno obličje.

In če ni prav tega počel Srečko Kosovel, ko je v prvi polovici 20. stoletja, prepoln vere in optimizma v humanizem, zapisal: "Človek: to je nova beseda." Konse je povsem prežehl z navdušenjem nad vstajenjem "človečanstva". Pisal jih je z zvrhano mero upanja, da se v človeku, prav tistem, ki ga sicer označi, da "prihaja iz srca teme", vendarle skriva več kot zver. Tako navsezadnje celo vzljubi tega potencialnega zastavonosca idealov svobode: "ljubim človeka", pravi, ko verjame, da ta s svojo svobodno in odprto mislijo lahko postavi nov svet, utemeljen na pravičnosti in miru.

Ko se po sto letih po Kosovelovemu zanosu spet pretresa zdaj že doobra usidrano besedo človečnost, ta zveni precej pretenciozno, domala ošabno. Zdi se veliko prevelika celo za zgodovinsko merilo. V prerezu preteklosti in napovedih prihodnosti se namreč še vedno kaže predvsem kot nosilka bolj ali manj avantgardnih ali predvsem idealističnih idej, manj pa kot vseprisotni duh človeškega delovanja, ki bi se ga ljudje tekom časa zares navlekli. V opredeljevanju in širokoustnem razglašanju družb za človečne bi se bilo torej najbrž smelo potegniti nekoliko nazaj. Vsi obrazi prepogosto

vse preveč licemerske humanosti, postavljene na sumljivih temeljih družb blaginje, namreč porajajo vprašanje o iskrenosti namer. Morda celo o zaslepljenosti in nezmožnostih samorefleksije, kajti človečnost posamezne družbe je lahko zgolj globalna ali pa je pač ni, zato je glavno vprašanje za družbe blaginje in človekoljubja, ali imajo v globalnem merilu dovolj čisto vest, da se lahko izrekajo za humane in blaginja ni zgolj njihovo sebično kopičenje dobrega zase. Družbe, ki sicer solidarnost, empatijo, čuječnost, pravičništvo in mir postavljajo visoko na lestvico vrednot, pri svoji vlogi in umestitvi v globalni kontekst še zdaleč niso neoporečne, kadar so, in to premnogokrat so, posredno ali neposredno, spričo političnih in gospodarskih interesov, ki taisto blaginjo vzdržujejo, vmešane v ekološke katastrofe, izkoriščevalske manevre in vojna stanja – pač kilometre stran, predvsem pa dovolj daleč od lastne cone udobja.

Kako družbena je zato sploh lahko človečnost, ne da bi bila hinavska? Oziroma ali je zato sploh mogoča kot družbena in ali ne gre pri človečnosti nemara bolj za izjemno sposobnost posameznikov, za osebnostne lastnosti, morda talent, in so prav zato njene možnosti preraščanja v družbeno omejene? In po drugi strani, ni človečnost dobra, čista in neomadeževana lahko samo kot osebnostna gesta, ravno zato, ker je v vseh drugih okoliščinah vse preveč ambivalentna? Kot se je že večkrat izkazalo z nominacijami in prejemniki Nobelove nagrade za mir, je ta družbeno pripoznana in visoko kotirana titula polna kontradiktornosti. Ljudem, ki s svojimi odločitvami soprispevajo k nasilju, človeškim in vsakršnim tragedijam, so hkrati pripisane zasluge za mir. Morda dobra dejanja znotraj osebnih odnosov res nekaj pomenijo, toda v oziru na celoto, v družbenem pogledu, ko se mir in nasilje pojavita v isti sapi, pač ni mogoče govoriti o človečnosti. Če pa se predrznost že zgodi, je to popolnoma sprevrženo in vodi v degradacijo pojma, ki bi moral imeti brezkompromisno in nedvoumno sporočilo.

Prepoznati in sprejeti besedo človečnost v družbeni vokabular je sicer velika zgodovinska stvar. A zdi se, da je bilo verjetje vanjo dosti večje, kakor pa občečloveška spodobnost njenega uresničevanja, ki se najprej začne pri empatiji – sicer ničemer prav specifičnem za človeka, saj so zmožnost empatičnega delovanja odkrili tudi v naravi, denimo v komunikaciji med drevesi. Pa vendar, ravno od tu naprej je tlakovana pot tudi drugim človeškim vrednotam, saj se začne prav z zmožnostjo sočustvovanja, s poistovetenjem in sposobnostjo vživljanja v drugega. Glede tega so bili še posebej optimistični raziskovalci otroštva. Zgodovinarji, kot so bili Philippe Ariès in Lloyd deMause, pri nas pa Alenka Puhar, so radi izrisovali vertikalni

razvoj, poznan kot črno-bela paradigma zgodovine otroštva, ko naj bi od popolnega zanemarjanja otrok v preteklosti v prihajajoči eri vendarle počasi prihajalo do vzpostavljanja empatičnih čustev in posledično sprejemanja otrok za človeška bitja. A ni ostalo pri tem, saj so že v času nastanka takih teorij, pozneje pa še intenzivneje, na dan prihajali tudi drugačni dokazi, ki so merili na to, da so ponekod pravzaprav zelo lepo skrbeli za otroke, da so se ukvarjali z njihovo nego in vzgojo ter da naklonjenost in ljubezen do otrok nista bili povsem odsotno zgodovinsko čustvo. Vsled tega se je vertikalni vzpon empatije izkazal za pretirano dogmatičnega. Svetlo siva paradigma, ki se je umestila nad črno-belo sliko, je tako zavrгла empatijo kot povsem novodobni, tako rekoč evolucijski pojav in se nagnila k prepričanju, da gre pri čuječih odnosih predvsem za družbena nihanja: da torej znotraj zelo različnih zgodovinskih obdobj obstajajo družbe z večjimi empatičnimi potenciali in družbe, kjer se empatija omejuje na precej redke posameznike, ki jih je zdaleč premalo, da bi empatičnost lahko postala del legitimnih družbenih ravnanj.

Ob prebiranju *Prvotnega besedila življenja*, s katerim je Alenka Puhar poskusila očrtati zgodovino otroštva na Slovenskem, se empatija pojavi kot možnost, kot drobna lučka uborne svetlobe na koncu 19. stoletja; v prihajajočem stoletju bi se lahko prižgala na veliko prav s spreminjanjem in napredovanjem izobraženosti, higienskih razmer ter z vsesplošnim napredkom, še posebej pa spričo povečane pozornosti do otrok. Pretirana osredotočenost dela na grenkobo, na, kot je zapisal Ivan Cankar, "ogoljufane otroške sanje" in tisto "razočaranje otroka, ki predstavlja prvotno besedilo vsega življenja", pa delo Puharjeve vendarle opehari za nekaj zelo pomembnih uvidov, ki se dotikajo empatije ravno v času, ko avtorica empatična občutja poskuša najbolj izpodbijati. In dasiravno si za metaforo vzame prav Cankarjeve besede, se slednje vendarle ne zgodi nikjer drugje, kakor prav pri dotičnem. Spričo izposojene Cankarjeve sintagme bi prav lahko dobili napačen vtis, da vsa otroška grenkoba njegovih del izvira iz pomanjkanja čuječih odnosov v družinskem okolju. Vendarle pa objektivnim okoliščinam in predvsem revščini, v kateri so nekoč odraščali mnogi ljudje, pač ni mogoče preprosto podtakniti tudi vsega trpljenja zaradi odnosov. Cankar je navsezadnje, vsaj kar se tega tiče, imel dosti več sreče kakor s samim gmotnim položajem. Po vseh torturah, fizičnih in psihičnih zlorabah otrok, odsotnih, neljubečih in grobih starših, ki jim sledimo skozi *Prvotno besedilo življenja*, je bil namreč pisatelj vendarle eden izmed tistih, ki je, po zaslugi Neže, svoje matere, pristal bolj na svetli kot na temni strani zgodovine.

“Cankarjanska mati”, mit, h kateremu je z opisi materinih neskončnih odrekanih, ponižanih, nenehnega truda in navsezadnje svoje nonšalance do teh njenih neumornih prizadevanj gotovo precej prispeval tudi avtor sam, je Nežo izrisala predvsem v podobi žrtve, ki se v sodobnih interpretacijah pojavlja s precej negativnim prizvenom. “Cankarjanska mati” je, najizrecneje skozi internetno debato, postal slabšalni izraz za sodobne starše, ki se pretirano podrejajo svojim otrokom in so v skrbi zanje povsem izgubili razsodnost ter občutek za zdravo mero. A takšen forumski mit Nežo vse preveč odmika od tistega, po čemer bi jo bilo treba najprej spoznati, namreč: Neža je bila sočuten človek. Zdi se namreč, da se ključni trenutki Cankarjevih pripovedi o materi zgodijo prav v prizorih, ki so nabiti z atmosfero empatičnih občutkov. Neža veliko napora vlaga v to, da poskuša razumeti sinove potrebe; morda včasih res ugodi tudi njegovim kapricam, toda vselej predvsem podpira njegove težnje po brezpogojni predaji pisanju in verjame, da lahko njen sin, njen otrok na ta način najde izpolnitev. Vse to počne iskreno, domala skorajda naivno, kar pisatelja postavlja v čustveno zadrego. Nežin čuteči odnos ga na neki način paralizira, znajde se v položaju, ko se mu zdi, da se ne zna pravilno odzvati, da morda takšne pozornosti niti ni vreden, in zato je vsa grenkoba, ki se razliva po Cankarjevih delih, prejkone predvsem posledica njegovega vživljanja v Nežino usodo, njegovo živo ponotranjenje vsakodnevne samohranilkine borbe z revščino, njene nesebične skrbi za otroke, v zvezi s tem pa krivde, ki se mu je kot odraslemu začela kopičiti v osebnem in literarnem pogledu na Nežino življenje ter, kot se mu je samemu zdelo, na svojo nehvaležno vlogo v njem.

Nezainteresiranost za materino prizadevanje, celo oholost, v katero se pisatelj večkrat ujame v tem odnosu, pa je vendarle bila produktivna. Cankar je svoje razumevanje odnosa z lastno materjo poskušal doseči prek pisanja in pri tem se je zgodilo mnogo več kot samo njegova lastna samorefleksija. Nežina čuječnost je bila namreč izjemno pomembna lastnost, ki je Cankarju služila kot neizčrpen vir ustvarjalne moči. Ne le, ko je pisal o materi, ko je izrisoval njen lik in poln krivde preizpraševal svoja dejanja, še večji navdih je bila, ko se je kritično loteval družbe, ko je luščil in izpostavljajal njena bolna jedra, ko je v svojih političnih govorih izrisoval vizijo prihajajočega človeka. Neža je bila sinonim za človečnost. Njegovo pisanje je bilo zato dosti več od pranja osebne krivde: z Nežo je Cankar pisal manifest o človeku. Odnos z materjo je dvignil na piedestal, ki je prek literature daleč presegel intimno raven. Sporočilo o čuječnosti posameznikov, o nesebičnih ciljih, ki so jedro vsakršne človečnosti, je ujel

v literaturo in upal, da bo seme, ki ga je včrkoval, nekoč zaživel v več kot zgolj literarno možnost.

Ne da bi posebej izrekal to besedo, pa jo je Cankar obračal šele bolj kot slutnjo, kajti resnična potreba po njej, po besedi, ki bi človeka povzdignila nad lastno blato, se je zgodila po dogodkih, ki so Cankarja samega sicer komajda oplazili, toda Kosovel je kljub idealističnemu prizvoku, ki ga ima z današnjega gledišča njegova poezija, že vedel, o čem piše, ko je pisal o človečnosti. V njegovem času ta beseda še zdaleč ni mogla biti idealistična. Literarno seme "človečanstva" je bržkone pograbil iz obupa, kot edino upanje, ki bi lahko opralo človeško zlohotnost. V svojih vizijah je risal novega človeka, ki bo zakrpal strto Evropo, z nje stresel nesnago slabih dejanj in omilil spomin na vojno grozo. A že kmalu je umrl, bolan, kot je ne dosti za njim zbolela ideja kolektivne človečnosti, katere sram se je, ko je pesnik že ležal pod nemirno zemljo, še enkrat več zapisal na frontah, v jarkih, taboriščih, vojnih deloviščih in lazareti. Sram, ki je pronical s krvjo ustreljenih na obronkih in za zidovi, sram, viseč s posušene kože vojnih ujetnikov, sram, ki se je priplazil s tiho smrtonosnostjo Ciklona B, sram, ki ga je bilo veliko, ki je postajal čedalje hujši in neznosnejši, sram, ki ga je človek slednjič strpal v muzej razčlovečenja, v podobe, kjer se upanje v "človečanske" ideale popolnoma sesuje v izvotljenih pogledih in zlorabljenih telesih, v podobe, kjer se empatija do otrok ostudno iznakazi v program *Lebensborn*, v zdrobljene deške lobanje zelenih srebreniških krst, v zločine nad otroki, nad človekom in nad človečnostjo, ki je era 20. stoletja v Evropi ni mogla upravičiti, a je najbrž tudi 21. stoletje (še) ne bo.

Po vseh vojnah, ki so stresale Evropo v 20. stoletju, je človečnost postala še posebej glasna. Slaba vest evropskega humanizma, ki se tako rad kiti s svojo dolgo tradicijo, se je poskušala vriniti med osnovna načela razvitih evropskih držav, a zdi se, da je poteza vendarle precej predrzna. Namreč, ali ni naduto pisati o človečnosti kot temelju kake družbe, kadar jo vendar spodkopava vsakodnevna resničnost tako čislanih vrednot, ki bi morale biti po vsem popisanem papirju, vseh izlitih literarnih premislekih in vseh travmatičnih izkušnjah evropske zgodovine, že naturalizirane in zato samoumevne, pa se v 21. stoletju kljub temu zatakne pri tako preprosti stvari, kakor je sprejem nekaj begunskih otrok v slovensko srednjo šolo.

Sprenevedanje in sanjaštvo o človečnosti, humanizem, ki je vse preveč le ideja iz naslanjača, ki se izpred katedrov, iz manifestov in literature ne uspe izleviti v praktično delovanje – kaj ni to gojenje kače na prsih, napihnjenost, ki je realnost pač ne more požreti? Težko je namreč verjeti humanizmu, ki ni iskren, ki skesano ne prizna, da so za vsak razvoj

potrebne žrtve, da gre pri človečnosti vedno za odločanje med večjim in manjšim zlom, med tem, kdo bo uživalec vrednot in kdo bo za to moral plačati. Precej težko si je zamišljati iskrenost humanizma in hkrati opazovati, kako se vse njegove tako opevane vrednote izgublajo v brezsravnem pečanju s kapitalom, v podtikanju težke in nevarne industrije revnejšim državam, v izkoriščanju njihove poceni delovne sile, v podkupninah za ustanavljanje begunskih taborišč in odpiranju težav na periferijo in meje, v razmahu fašizma. Težko je verjeti humanizmu, ki bi lahko obstajal kot nekaj splošnega in družbeno privzetega, brez sleherne kolateralne škode, humanizmu, ki bi bil za vse enak, ki bi bil torej za vse humanizem z veliko začetnico.

Družba blaginje je bogata in predvsem ima manire. Manire, ki so smrtni greh humanizma, s katerim se postavlja. Lepe, poširkane in uglajene manire, ki so izmaličile prvinskost, ki so olepotičile in zastrle kontekst, manire, ki so se vtaknile v njegovo robustnost, ki jim je pod častjo priznati, da je nekje v sebi humanizem tudi grd. Eno izmed večjih Kosovelovih razočaranj 21. stoletja, ki bi se na koncu, če bi pesnik še živel, najbrž moralo vdati resignirani žalosti, bi bila zatorej prav verjetno Evropa takšne, navidezne človečnosti. Medtem ko se proslavlja z mirom, blaginjo, varnostjo, svobodo, s trajnostnim razvojem, z vrednotami proti socialni izključenosti in diskriminaciji, s spoštovanjem dostojanstva in pravic človeka, živali in okolja, enako intenzivno, morda pa še resničneje živi svojo temno plat, ravno toliko zastrto, da je iz prijetnosti neobrzdanega potrošniškega udobja ni mogoče neposredno zaznati ali pa je vsaj ni mogoče zaznati do te mere, da bi lahko neprijetna spoznanja in zaudarjajoč vonj vsakršnih klavnic zmotila ugodje in prijetno otopelost mesnatih užitkov te, tako cenjene blaginje neke peščice.

Zato vendar je tako težko razmišljati o humanizmu, ki bi bil lahko, z izjemo same ideje, nekaj velikega, človeško vseopredeljujočega, ki bi lahko bil človekova privzeta forma in kot tak nosilec celotnega družbenega delovanja. Kajti v praksi je skromen in krhek, velike človeške poteze pa se nemara prej kot v kontekstu široke družbene množice zgodijo znotraj intimnejših okolij, kjer so etično mnogo manj obremenjene, kot pristna in iskreno človekoljubna pa so dejanja lahko zato tudi resnično povzdignjena. S spreobračanjem humanizma v intimnost, ki se torej zdi mnogo bolj relevantno, se človečnost skozi vsakodnevne medosebne prakse odmika od družbenega idealizma. Znotraj intimnosti postane pogojena s konkretnim delovanjem, zato je masivna in resnična. Pri tem je sicer predvsem takšna kakor naš intimni svet, ki pa seveda na družbene pogoje nikakor ni imun.

Tako tudi v intimnosti obstaja nevarnost za človekoljubje. Skriva se prav v družbeni podobi človečnosti, torej v človečnosti, ki ne izvira iz naših intrinzičnih nagibov, pač pa je ponotranjena in priučena skozi sekundarno socializacijo. Pri tem je lahko čisto preveč preračunljiva ali pa korektna. Tovrstna obremenjenost se kaže v grožnji mehanicizma, ko je notranje delovanje posameznikov podvrženo temu, kar se, glede na njihovo pozicijo v družbi, od njih v določeni situaciji pričakuje, in nikakor ni povezano z njihovimi spontanimi vzgibi, ravno osebne empatije in sposobnostjo sočutja. Kar je bil nekdanj polnokrven, nepreračunljiv in necenzuriran čustveni odziv, ki ga je izzvala masivna holistična izkušnja, je v času obilja in zamenljivosti predvsem pragmatična in premišljena reakcija, podrejena tehtanju možnosti, seštevanju energetskih vložkov in koristi, torej to, kar je Eva Illouz povzela skozi prizmo čustvenega kapitalizma. Kot ugotavlja v svojem delu *Hladne intimnosti*, namreč sodobna kapitalistična kultura, ko gre za "tržno analizo stroški - korist", ubira pot, ki ne ločuje več med javnim in zasebnim, zato "preklapljanje med enim registrom delovanja (ekonomskim) in drugim (romantičnim) postaja čedalje težje". Podobno bi bilo mogoče reči za moralnost, ki se nagiba predvsem v preračunavanje vsakršnih koristi, človečnost znotraj nje pa postaja stvar uglajenosti in čedalje bolj trendovska gesta v okviru posameznikovih osebnih strategij. Biti človekoljub je v tem pogledu vse bolj del racionalne odločitve, ki spada k pojavnosti osebe, k njenemu imidžu. Ni več nagnjenje, ki bi se aktiviralo zaradi značajskih potez ali v najzgodnejši fazi otroštva privzgojenega smisla za sodruge, pač pa je del identitetne izbire in sloga, je tržno blago, s katerim si posameznik pridobiva vrednost na trgu, kjer z drugimi tekmuje za pripoznanje in lastno uveljavitev. Dobro dejanje je sposoben unovčiti za čim večje število všečkov, za lastno potrditev, ki se s hlepenjem po hvalnicah ozira k narcisoidnosti in tako izgublja sleherni stik z dobrimi nameni.

Morda je zato ravno na tem mestu priložnost za presojo, ali se je zgodovina otroštva v družbah blaginje resnično iztekla v razmah empatije ali pa so bili posamični zgodovinski primeri zgolj lažni znak, ki ga je spodbudila naraščajoča pozornost do otrok. Poudarjena skrb zase, želja po vidnosti, prosperiteti in javnem priznanju, razvajenost in neobrzdani hedonizem – morda je vse to le nekaj sidrišč, ki se v družbah blaginje spletajo okrog pojava sodobne kulture sebstva, kulture, ki se je prav gotovo vzpostavila tudi kot ena izmed posledic otrokocentričnih odnosov, torej pozornosti do otrok, ki je domala presešla samo sebe. Status, ki so ga otroci v družbah blaginje postopoma dosegli, je prišel do točke, ko je celo sama blaginja odvisna od odnosa do otrok. Raziskovalca otrokocentričnosti v sodobnih

družbah, Tamara Narat in Urban Boljka, namreč ugotavljata, da je otroštvo postalo temeljni del socialnih in družinskih politik, osrediščenost okrog otrok pa nacionalni interes držav in kot tak mehanizem za ohranjanje družbenega reda. Starševske projekcije sebstva na lastne otroke ter družbeni pritiski na vzgojo prispevajo k izgradnji otroštva kot polja nadzora, s katerim je mogoče upravljati države in vzdrževati mir. Zgodilo se je torej, da so otroci postali visoko cenjeni – kot potencial in družbeno blago hkrati, s čimer se je prevladujoča slika iz preteklosti precej spremenila, vendar pa ni mogoče reči, da v prid empatije, stremljenja k čuječnosti, nesebičnosti in solidarnosti, kajti v ospredju individualistične vzgoje je otrok posameznik, izrivan iz kolektivnega konteksta in postavljen na oltar, kjer se po malem krepijo zaverovanost vase, elitizem in duh večvrednosti. Ko visoko profilirani starši stopijo skupaj za svoje in le svoje otroke, se primeri, da se mora revnejša družina zaradi prepričanj starševske večine o tem, da revščina ne sodi v njihov kulturni milje, odreči šolanju v svoji soseški in se prepisati drugam zgolj zato, da bi neka slovenska šola lahko ohranila ustrezen ugled med vplivnimi – najmanj, kar je to lahko, je skrb vzbujajoče. Ob vsem tem se empatija, ki naj bi bila vgrajena v samo naravo vsake izobraževalne institucije, kaže zgolj kot še en lep okrask bolj prosvetljenih, ki sicer znajo dobro poskrbeti zase, a so dovolj korektno vzgojeni, da se zavedajo, da ima čustvena inteligenca v svetu visokosegajočih karier ravno tolikšen pomen kakor IQ.

In kot že tolikič se bo še enkrat treba vrniti h Kosovelu in pretresti njegove besede. Zapisal je: "Človek ni avtomat." In še pred tem, da bi upravičil to epohalno izjavo: "Ljudi se ne da mehanizirati." Želeli bi verjeti, da je res tako, a še kako trpko je, ko se oglasi Eva Illouz in nas označi za hiperracionalne tepce. Celó v zasebnosti ves čas pretresamo koristi, čustveno življenje smo hoteli obvladati, zato smo vanj pripustili racionalistično logiko, ukalupili smo ga, da bi si pridobili nadzor nad njim, da nas čustva ne bi mogla več presenečati ali nemara izdati, da bi se lahko povsem trezno, hladno, da res, avtomatično odzivali, se v sleherni situaciji obvladali in pokazali vse svoje razumske sposobnosti – treba bo, nemara bo resnično treba izreči, da smo prešli v stanje mehanskega, in Kosovelovo poezijo dokončno vzeti za idealizem. Ob zmožnosti, da lahko celo čustva obvladamo in reguliramo, ob tem spoznanju, ki nas je celo same presenetilo, pa vendar ne sme biti čudno, da empatija, kljub prizadevanjem, kljub veri, da bi se jo dalo vpeljati v socializacijski proces, ni postala družbeni imperativ. To stanje, ta sposobnost je namreč prejkone pogojena z elementarno emocionalnostjo, z iskrenostjo, ki pa ne samo, da je v hiperracionaliziranih

odnosih ogrožena, temveč se, če ne prav enako kakor empatija sama ali celo v sožitju z njo, nahaja le v korpusu čustev nekaterih in zgolj nekaterih posameznikov. Pri njih samih se bo še naprej kalila, pri njih samih bo nastajalo jedro človečnosti. In teh bo najbrž premalo, da bi lahko kadar koli postalo prevladujoče, da bi postalo družbeno, da bi "človečanstvo" postalo ne samo svetovljanski, temveč svetovni nazor, osnovni človeški princip mišljenja in delovanja, pa čeprav bi jokal sam predsednik.

In jokal je, ameriški predsednik se je vdal. Majhni otroci so bili med žrtvami, osemletniki. Strelec ni izbiral, šlo je za naključja. Na osnovni šoli Sandy Hook v Connecticutu je streljal počez in Obama je jokal, jokal je, ker je šlo za mlade, ker je vedel, da bi prav lahko šlo tudi za njegovi hčeri. Jokal je v svoji nemoči, ker je bil predsednik in ker v resnici ni mogel storiti ničesar, da bi preprečil šolski pokol. Jokal je, ker je bil oktobra 2012 na vrhu države, na vrhu ameriške družbe, pa ni mogel vplivati na spremembo orožne zakonodaje. Jokal je, ker se je ujel v nemilost orožarske industrije, jokal, ker je bil predsednik, ker je vedel, da je zato ravno toliko kriv. Kriv, da so odšla mlada življenja, kriv za Connecticut in Oregon, kriv za zakonodajo, ki vzgaja nove in nove strelce. Nič ni mogel, shranil je solze v intimo lastne človečnosti, četudi je jokal za državo, za predsednike, ki ob novih in novih pokolih ne premorejo niti suhih solz.